

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru

RHEOLI

Mai 2017

 Cadw

Datganiad o Ddiben

Mae Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru yn ategu *Polisi Cynllunio Cymru*¹ a *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*.²

Mae Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru yn nodi'r cyd-destun polisi a'r dyletswyddau i awdurdodau cynllunio lleol ddynodi a rheoli ardaloedd cadwraeth. Mae hefyd yn nodi agweddau allweddol ar arfer da ar gyfer eu dynodi a'u harfarnu, gan gynnwys cyfranogiad rhanddeiliaid a datblygu polisiau lleol ar gyfer rheoli ardaloedd cadwraeth mewn ffordd gadarnhaol a'u gwella er mwyn diogelu a gwella eu cymeriad a'u golwg. Dylai hefyd helpu awdurdodau cynllunio lleol i ystyried *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy (Egwyddorion Cadwraeth) Cadw*³ er mwyn cyflawni newid sensitif o ansawdd uchel.

Mae'r canllaw arfer gorau hwn wedi'i anelu'n bennaf at awdurdodau cynllunio lleol er mwyn sicrhau dull cyson o ddynodi, arfarnu a rheoli ardaloedd cadwraeth ledled Cymru. Gall hefyd fod o ddefnydd i berchenogion eiddo a rhanddeiliaid eraill sydd â diddordeb mewn ardaloedd cadwraeth presennol neu arfaethedig ac sydd am wybod mwy am sut y gall gwaith rheoli cadarnhaol alluogi newid sy'n diogelu neu'n gwella eu cymeriad neu eu golwg.

Mae cyngor i berchenogion a deiliaid ar wneud newidiadau i'w hadeiladau mewn ardaloedd cadwraeth ar gael gan yr awdurdod cynllunio lleol perthnasol.

Dylai awdurdodau sy'n gwneud penderfyniadau hefyd ddefnyddio'r canllawiau hyn ochr yn ochr â *Pholisi Cynllunio Cymru, Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol a'r Egwyddorion Cadwraeth* i lywio eu polisiau eu hunain ac wrth ystyried ceisiadau unigol am ganiatâd cynllunio mewn ardaloedd cadwraeth a chydysniad heneb gofrestredig a chydysniad ardal gadwraeth, gan gynnwys trafodaethau cyn ymgeisio.

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Llywodraeth Cymru
Y Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol (Cadw)
Plas Caeriw
Uned 5/7 Cefn Coed
Parc Nantgarw
Caerdydd CF15 7QQ

Ffôn: 03000 256000
E-bost: cadw@cymru.gsi.gov.uk

Cyhoeddwyd gyntaf gan Cadw yn 2017
Digidol ISBN 978 1 4734 8697 3

OGL © Hawlfraint y Goron 2017, Llywodraeth Cymru, Cadw, ac eithrio lle nodir yn wahanol. WG28424

Gwasanaeth amgylchedd hanesyddol Llywodraeth Cymru yw Cadw, sy'n gweithio i sicrhau bod amgylchedd hanesyddol Cymru yn hygyrch ac yn cael ei ddiogelu'n dda

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.
This document is also available in English.

Llun y clawr: Rhan o ardal gadwraeth The Close, Llanfairfechan (© Hawlfraint y Goron (2017), Cadw).

Cynnwys

Ffeithiau Cyflym

Cyflwyniad

1 Y Cyd-destun Deddfwriaethol a Pholisi

- 1.1 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990
- 1.2 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015
- 1.3 Polisi Cynllunio Cymru

2 Dynodi Ardaloedd Cadwraeth

- 2.1 Meini Prawf
- 2.2 Nodi ac Ymgynghori

3 Arfarnu Ardaloedd Cadwraeth

- 3.1 Arfarnu
- 3.2 Cynnwys

4 Cynlluniau Rheoli Ardaloedd Cadwraeth

5 Cyfranogiad a Chynhwysiant

6 Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio

- 6.1 Rheoli gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth
- 6.2 Rheoli Hysbysebion mewn Ardaloedd Cadwraeth

6.3 Coed mewn Ardaloedd Cadwraeth

6.4 Rheoli Datblygu

7 Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Polisiâu a Chynlluniau Lleol

- 7.1 Cynlluniau Datblygu Lleol
- 7.2 Cyfarwyddiadau Erthygl 4
- 7.3 Gwybodaeth a Chanllawiau
- 7.4 Cyfleoedd i lunio Rhestrau Lleol
- 7.5 Gorfodi

8 Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Gwella

- 8.1 Adfywio
- 8.2 Targedu Adeiladau sydd mewn Perygl
- 8.3 Gwelliannau Amgylcheddol
- 8.4 Coed a Mannau Agored

9 Monitro ac Adolygu

Atodiad

Cydsyniad i wneud gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth

Cyfeiriadau

Rhagor o Wybodaeth

Cysylltiadau

Ffeithiau Cyflym ↗

- 1 Mae ardaloedd cadwraeth yn ychwanegu gwerth at y lleoedd rydym yn byw ac yn gweithio ynddynt ac yn ymweld â hwy.
- 2 Mae rheoli ardaloedd cadwraeth mewn ffordd gadarnhaol yn galluogi newid heb eu niweidio.
- 3 Nid yw statws ardal gadwraeth yn rhwystr i newid, a all fod yn angenrheidiol er mwyn sicrhau y gellir parhau i ddefnyddio adeiladau a'u cadw mewn cyflwr da.
- 4 Gall gwella ardaloedd cadwraeth ddod â manteision cymdeithasol, economaidd, diwylliannol ac amgylcheddol.
- 5 Gall ardaloedd cadwraeth fod yn ganolbwynt i adfywio a chyfranogiad cymunedol.
- 6 Mae mwy na 500 o ardaloedd cadwraeth yng Nghymru ac mae lle i ddynodi rhagor o ardaloedd.

Cyflwyniad ↗

Mae'r amgylchedd hanesyddol yn rhan hanfodol o'n treftadaeth ddiwylliannol gyffredin. Mae'n creu ein hymdeimlad o le ac yn cyfrannu at ein llesiant a'n hansawdd bywyd.

Mae ardaloedd cadwraeth yn rhannau ar wahân o'r amgylchedd hanesyddol a ddynodir gan awdurdodau cynllunio lleol oherwydd eu diddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig. Mae'r broses ddynodi yn darparu'r sail i bolisiâu y bwriedir iddynt wella'r holl agweddau hynny ar gymeriad neu olwg ardal sy'n cyfrannu at ei diddordeb arbennig yn ogystal â'u diogelu. Felly, mae gan ardaloedd cadwraeth ran bwysig i'w chwarae yn y gwaith o reoli ein treftadaeth mewn ffordd gadarnhaol.

Mae ardaloedd cadwraeth yn llawn tystiolaeth ffisegol o'r gorffennol, sy'n cyfrannu at ein hymdeimlad o les a gallant fod yn fodd i adfywio'r economi, gan gynnwys drwy dwristiaeth. Amgylcheddau byw ydynt y dylid eu gwerthfawrogi am eu nodweddion arbennig, felly mae'n hanfodol rheoli newid er mwyn sicrhau y caiff eu cymeriad a'u golwg eu diogelu a'u gwella. Gwerthfawrogi ardaloedd cadwraeth fel lleoedd arbennig gan y rhai sy'n byw ac yn gweithio ynddynt ac mae cynnwys y gymuned yn allweddol er mwyn dynodi a rheoli ardaloedd cadwraeth yn llwyddiannus.

Mae'r dyheadau o ran gwaith rheoli cadarnhaol a chyfranogiad cymunedol yn dilyn yr *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy (Egwyddorion Cadwraeth)*, a gyhoeddwyd gan Cadw.⁴

1.Y Cyd-destun Deddfwriaethol a Pholisi ⇐

1.1 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 ⇐

Mae Adran 69 o Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol nodi ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig y mae'n ddymunol diogelu neu wella eu cymeriad neu eu golwg a'u dynodi'n ardaloedd cadwraeth. Mae'n rhaid iddynt hefyd lunio a chyhoeddi cynigion ar gyfer diogelu a gwella'r ardaloedd cadwraeth hyn o bryd i'w gilydd. Mae'r Ddeddf hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol roi sylw arbennig i ba mor ddymunol yw diogelu neu wella ardaloedd cadwraeth ym mholisïau cynlluniau datblygu lleol ac wrth wneud penderfyniadau cynllunio.⁵

Mae gan awdurdodau cynllunio lleol rai pwerau ychwanegol mewn ardaloedd cadwraeth a ystyrir yn adrannau 6 a 7 — Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio a Pholisïau a Chynlluniau Lleol.

Wrth roi'r gofynion hyn ar waith, dylai awdurdodau cynllunio lleol ystyried yr adnoddau y mae'n debygol y bydd eu hangen er mwyn gweinyddu rheolaethau ardaloedd cadwraeth, ymgynghori â rhanddeiliaid lleol a llunio polisïau ar gyfer ardal newydd.

1.2 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ⇐

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn gosod dyletswydd llesiant ar gyrff cyhoeddus, sy'n gorfod nodi a chyhoeddi amcanion llesiant y bwriedir iddynt sicrhau eu bod yn gwneud y cyfraniad mwyaf at gyflawni pob un o'r saith nod llesiant.⁶ Un o'r nodau hyn yw Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu, a ddisgrifir fel 'cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg'. Mae synergeddau clir rhwng y ddyletswydd benodol i ddiogelu neu wella ardaloedd cadwraeth, fel sy'n ofynnol o dan Ddeddf 1990,⁷ a'r ddyletswydd gyffredinol i hyrwyddo a gwarchod treftadaeth, fel y'i nodir yn Neddf 2015. Gall ardaloedd cadwraeth sy'n cael eu diogelu a'u gwella'n briodol wella ansawdd bywyd a llesiant pawb.

1.3 Polisi Cynllunio Cymru ⇐

Mae *Polisi Cynllunio Cymru* yn nodi y dylai fod rhagdybiaeth gyffredinol o blaid diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardal gadwraeth neu ei lleoliad. Mae rhagdybiaeth gref yn erbyn rhoi caniatâd cynllunio ar gyfer gwaith datblygu, gan gynnwys hysbysebion, a fyddai'n amharu ar gymeriad neu olwg ardal gadwraeth neu ei lleoliad i lefel annerbyniol.⁸

2. Dynodi Ardaloedd Cadwraeth ↵

Dynodi ardaloedd cadwraeth yw'r prif ddull o gydnabod, diogelu a gwella hunaniaeth lleoedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig.

Mynegir diddordeb arbennig yng nghymeriad yr ardal ac nid mewn adeiladau unigol; er enghraifft, yn y patrwm anheddu, y ffordd mae gofod a lleiniau adeiladu wedi'u trefnu a'r rhwydwaith o lwybrau, yn ogystal ag yn yr arddull adeiladu a'r math o adeiladau, a'r defnydd a wnaed o ddeunyddiau a manylion. Gall y seilwaith gwyrdd fod yn bwysig hefyd. Gall parciau, gerddi, gwrychoedd, ymylon, coed hanesyddol a nodweddion dŵr — sy'n eiddo cyhoeddus neu breifat mewn trefniadau ffurfiol neu anffurfiol — fod yn elfennau pwysig o gymeriad hanesyddol mewn ardal gadwraeth. Fodd bynnag, oherwydd natur rheolaethau ardaloedd cadwraeth (gweler adran 6), nid yw dynodi yn debygol o fod yn briodol i warchod nodweddion tirwedd, oni fyddant yn rhan annatod o'r amgylchedd adeiledig hanesyddol.

Fel arfer, dylai cam cyntaf y broses ddynodi gynnwys arfarniad manwl er mwyn nodi a yw'r ardal o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig digonol i gyfiawnhau ei dynodi'n ardal gadwraeth.

2.1 Meini Prawf ↵

Mae'n bwysig bod gan awdurdodau cynllunio lleol feini prawf clir a chyson ar gyfer diffinio diddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig, er mwyn nodi ardaloedd cadwraeth newydd ac adolygu ardaloedd sy'n bodoli eisoes a'u ffiniau.

Mae angen i'r meini prawf ymateb i nodweddion a natur unigryw ardaloedd lleol penodol.

- **diddordeb pensaernïol** — enghraifft dda o fath penodol o anheddiad neu gynllun tref a dylunio trefol, neu grŵp cydlynol o adeiladau mewn arddull ranbarthol neu leol nodedig, neu o ansawdd pensaernïol uchel
- **diddordeb hanesyddol** — yn gysylltiedig â chyfnod penodol neu fudiad cymdeithasol, economaidd neu ddiwylliannol, megis mudiad y pentrefi gardd, tai cymdeithasol cynnar neu dai diwydiannol cynnar; ac ardaloedd lle mae tystiolaeth archeolegol, pensaernïol neu dopograffig o'r gwreiddiau a'r prif gyfnodau datblygu wedi goroesi'n arbennig o dda.

2.2 Nodi ac Ymgynghori ↵

Eisoes mae 523⁹ o ardaloedd cadwraeth yng Nghymru, ond mae lle i ddynodi rhagor o ardaloedd. Mae sawl ffordd o nodi ardaloedd cadwraeth newydd; er enghraifft, drwy astudiaethau nodweddion,¹⁰ casglu tystiolaeth ar gyfer y cynllun datblygu lleol neu fel rhan o strategaethau treftadaeth adeiledig a strategaethau gwyrdd ehangach.

Er nad oes unrhyw ofyniad statudol i ymgynghori cyn dynodi neu ddiwygio ardal gadwraeth, mae'n arfer da ymgynghori â pherchenogion eiddo a thrigolion lleol, busnesau a buddiannau eraill, megis cyrff amwynderau. Bydd cynnwys y gymuned yn

gynnar yn y broses o ddynodi ardal gadwraeth newydd neu adolygu ardal gadwraeth sy'n bodoli eisoes yn fodd i gasglu gwybodaeth leol ac ennyn cefnogaeth. Po fwyaf yw cefnogaeth y cyhoedd i ddynodi ardal gadwraeth, y mwyaf tebygol ydyw y caiff unrhyw bolisiau ar gyfer yr ardal eu rhoi ar waith yn wirfoddol (gweler adran 5). Ar ôl dynodi ardal gadwraeth, mae'n rhaid rhoi hysbysiad mewn papur newydd lleol.¹¹ Mae'n rhaid cofnodi manylion pob ardal gadwraeth yn y cofnod amgylchedd hanesyddol ar gyfer pob ardal awdurdod lleol.¹² Mae'n arfer da i awdurdodau lleol wneud yn siŵr bod gwybodaeth am bob ardal gadwraeth a'r hyn y mae dynodi yn ei olygu ar gael yn eang; er enghraifft, ar eu gwefannau ac mewn llyfrgelloedd lleol.

3. Arfarnu Ardaloedd Cadwraeth \neg

3.1 Arfarnu \neg

Mae arfarniad o ardal gadwraeth yn darparu'r sail i waith rheoli cadarnhaol. Mae'n rhoi darlun manwl o'r hyn sy'n gwneud ardal yn arbennig a gellir ei ddefnyddio i nodi cyfleoedd a blaenoriaethau ar gyfer gweithredu. Mae'r arfarniad yn darparu dealltwriaeth a rennir o gymeriad a phwysigrwydd ac yn tynnu sylw at broblemau a photensial, y gellir eu defnyddio'n sail i gynllun rheoli manylach wedi'i ategu gan fframwaith polisi lleol cadarn. Mae hefyd yn helpu i sicrhau penderfyniadau cyson a gall ategu ceisiadau am arian i wneud gwelliannau. Mae'n well cynnal arfarniad manwl cyn dynodi ardal gadwraeth ac mae'n adnodd hanfodol wrth reoli ac adolygu ardaloedd sy'n bodoli eisoes mewn ffordd gadarnhaol.

Diben arfarniad yw darparu'r canlynol:

- diffiniad clir o faint a ffin yr ardal gadwraeth a'i lleoliad
- diffiniad clir o ddiddordeb arbennig yr ardal drwy asesu ei chymeriad a'i golwg
- asesiad o gryfderau, gwendidau, cyfleoedd a bygythiadau, gan ystyried cyflwr, defnydd a swyddogaeth, nodweddion cadarnhaol a negyddol, er enghraifft
- dadansoddiad o anghenion yr ardal o ran polisi a gwaith rheoli gan gynnwys asesiad o effeithiolrwydd rheolaethau cynllunio presennol, yr angen am unrhyw ddiogelwch ychwanegol a nodi ffyrdd y gellir diogelu a gwella cymeriad arbennig
- cyfrwng ar gyfer ymgysylltu a chodi ymwybyddiaeth.

Efallai y bydd awdurdodau lleol yn defnyddio staff arbenigol mewnol i gynnal arfarniadau, neu efallai y byddant yn eu comisiynu'n allanol. Mae lle hefyd i weithio gyda chymunedau lleol; er enghraifft, drwy gynghorau cymuned a sefydliadau trydydd sector megis cymdeithasau dinesig lleol.

Bydd cysylltu ag ymddiriedolaethau archaeolegol Cymru¹³ yn helpu i sicrhau bod gwybodaeth yn cael ei chasglu yn y fath fodd fel y gellir ei chofnodi yn y cofnod amgylchedd hanesyddol lleol yn hawdd. Mae hyn yn bwysig gan fod disgwyl i awdurdodau cynllunio lleol ddefnyddio'r cofnodion hyn i lywio cynlluniau datblygu a phenderfyniadau ynghylch rheoli datblygu.¹⁴

Dylai arolwg ffotograffig llawn sy'n cofnodi adeiladau o'r stryd hefyd fod yn rhan o'r arfarniad er mwyn creu llinell sylfaen ar gyfer adolygiadau cyfnodol a chamau gorfodi posibl. Mae'n ddefnyddiol cynnwys elfennau eraill o gymeriad (megis dodrefn stryd, coed a golygfeydd) o fewn cwmpas yr arolwg hwn. Gall hefyd fod rôl i dechnolegau cofnodi eraill megis arolygon a gynhelir gan ddefnyddio dronau neu fideo hyd yn oed.

Rhestrir ffynonellau ychwanegol o wybodaeth hanesyddol, gan gynnwys Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru, yn yr adran Rhagor o Wybodaeth.

3.2 Cynnwys \neg

Bydd gan bob ardal gadwraeth ei nodweddion a'i hanghenion ei hun, ond mae rhai themâu cyffredin a fydd yn berthnasol i'r rhan fwyaf o arfarniadau, sef:

- **polisi cynllunio cenedlaethol a lleol** — y cyd-destun polisi cynllunio ar gyfer dynodi'r safle yn ardal gadwraeth
- **y diffiniad o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig** — gan gynnwys crynodeb o holl werthoedd treftadaeth yr ardal (ei gwerthoedd tystiolaethol, hanesyddol, esthetig a chymunedol)¹⁵
- **lleoliad a'r cyd-destun ffisegol** — gan gynnwys, er enghraifft, maint a ffin, lleoliad, topograffeg, daeareg a nodweddion tirwedd
- **datblygiad hanesyddol** — gwreiddiau a chyfnodau datblygu a goroesi pwysig, a'u cyd-destun economaidd a chymdeithasol (er enghraifft, tref farchnad ganoloesol, canolfan gymdeithasol a diwylliannol, tref ddiwydiannol sy'n dyddio o'r bedwaredd ganrif ar bymtheg)
- **dadansoddiad gofodol** — ffurf a chynllun aneddiadau, lleiniau a gofod, ffiniau a llwybrau, golygfeydd a llwybrau dynesu, manau agored a gwyrdd
- **cymeriad pensaernïol** — traddodiadau adeiladu (oedran, mathau ac arddulliau); ffurf, deunyddiau a manylion; grwpiau treflun, adeiladau o bwysigrwydd lleol; i ba raddau y mae wedi goroesi'n gyfan
- **asedau hanesyddol dynodedig** — adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, parciau, gerddi a thirweddau cofrestredig, Safleoedd Treftadaeth y Byd
- **asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig nas dynodwyd** — gan gynnwys 'adeiladau cadarnhaol' sy'n cyfrannu at gymeriad
- **cysylltiadau hanesyddol** — pobl, digwyddiadau a thraddodiadau
- **hanesion cudd** — potensial archeolegol, gan gynnwys strwythurau ar wyneb y ddaear a dyddodion claddedig
- **bioamrywiaeth** — mae'n rhaid i bob corff cyhoeddus warchod bioamrywiaeth wrth gyflawni eu swyddogaethau; gall ardaloedd a strwythurau hanesyddol fod yn adnoddau pwysig ar gyfer bioamrywiaeth, gan ddarparu cynefinoedd pwysig, er enghraifft, ar gyfer ystlumod, adar a thrychfilod, cennau a fflora eraill.¹⁶ Mae hefyd yn bwysig cofnodi gwerth y seilwaith gwyrdd o ran bioamrywiaeth, yn enwedig hen goed a choed hynafol gan gynnwys coed aeddfed sy'n dirywio

- **asedau dynodedig eraill** — er enghraifft, Gorchmynion Cadw Coed, Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol
- **gwerth cymunedol** — y defnydd a wneir o'r ardal gan bobl a'u canfyddiad ohoni
- **materion** — cryfderau, gwendidau, cyfleoedd a bygythiadau (nodweddion cadarnhaol a negyddol, gan gynnwys gwybodaeth o'r gofrestr o adeiladau mewn perygl lle y gall ddarparu data sylfaenol; cyfleoedd i wella a'r gallu i newid, er enghraifft, safleoedd bwlch, adeiladau sy'n achosi problem ac annibendod ar strydoedd).

Gall fod yn briodol isrannu ardal gadwraeth yn ardaloedd cymeriad llai o faint, y mae gan bob un ohonynt hunaniaeth gydlynol. Efallai y bydd yn haws nodi materion a chyfleoedd mewn ardaloedd llai o faint.

Yr arfarniad yw'r sail dystiolaeth ar gyfer ategu polisiâu yn y cynllun datblygu lleol a'r llinell sylfaen ar gyfer asesu cynigion datblygu. Dylai'r arfarniad, ynghyd â'r cynllun rheoli, gael ei fabwysiadu gan yr awdurdod lleol fel canllawiau cynllunio atodol er mwyn iddo gael unrhyw ddylanwad fel ystyriaeth berthnasol yn y broses gynllunio.

4. Cynlluniau Rheoli Ardaloedd Cadwraeth \neg

Ochr yn ochr â'r arfarniad ceir cynllun rheoli ardal gadwraeth manwl. Dylai'r cynllun hwn fynd i'r afael â'r materion a godwyd yn yr arfarniad a nodi ymatebion priodol sy'n cyd-fynd â phwysigrwydd yr ardal, wedi'u hategu gan bolisiau lleol ac ardal-benodol yn y cynllun datblygu lleol (gweler adran 7.1). Y cynllun rheoli yw'r lle gorau i nodi polisiâu ar gyfer gwella'r ardal gadwraeth (gweler adran 8).

Mae angen i amcanion rheoli fod yn realistig, gan ystyried adnoddau staff a chyfleoedd ariannu. Pan fo arian adfywio ar gael — er enghraifft, drwy fuddsoddiad gan Lywodraeth Cymru neu Gronfa Dreftadaeth y Loteri — gall mesurau cadarnhaol uchelgeisiol fod yn realistig. O dan amgylchiadau eraill, bydd defnyddio fframwaith polisi ar gyfer rheoli datblygu — fel y nodir yn *Polisi Cynllunio Cymru*,¹⁷ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylcheddol Hanesyddol*¹⁸ neu'r cynllun datblygu lleol — a sicrhau cydweithrediad busnesau lleol a grwpiau eraill â diddordeb yn arbennig o bwysig.

Bydd y rhesymau dros ddynodi mor amrywiol â chymeriad a golwg yr ardaloedd, ac mae angen i bolisiau ar gyfer rheoli ardaloedd cadwraeth ymateb i amgylchiadau lleol. Yn ogystal â'r rheolaethau statudol (gweler adran 6) a'r fframwaith polisi cyffredinol a nodir yn y cynllun datblygu lleol, gellir defnyddio dulliau rheoli eraill fesul ardal er mwyn diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardal gadwraeth a dylid nodi'r rhain yn y cynllun rheoli (gweler adrannau 7.2–7.5).

Fel y nodwyd uchod, mae'n arfer da i'r cynllun rheoli, ynghyd â'r arfarniad, gael eu mabwysiadu gan yr awdurdod cynllunio lleol fel canllawiau cynllunio atodol fel y gellir eu defnyddio fel ystyriaeth berthnasol mewn penderfyniadau cynllunio.

5. Cyfranogiad a Chynhwysiant \neg

Er bod rhaid i awdurdodau cynllunio lleol gyflwyno cynigion ar gyfer diogelu neu wella ardal gadwraeth i gyfarfod cyhoeddus, bydd bob amser yn ddymunol cynnal ymgynghoriad ehangach a mwy anffurfiol, er enghraifft, drwy weithdai.¹⁹ Gall yr awdurdod cynllunio lleol gynnal yr ymgynghoriad ehangach hwn fel rhan o'r broses o fabwysiadu dogfennau'r ardal gadwraeth yn ffurfiol fel canllawiau cynllunio atodol. Dylid cynnwys crynodeb o'r broses ymgynghori a'r ymatebion gyda'r arfarniad a'r cynllun rheoli.

O ran eu natur, mae gan ardaloedd cadwraeth nifer o randdeiliaid, felly mae'n hanfodol meithrin ymdeimlad o berchenogaeth o'r cychwyn. Mae'n bwysig hysbysu perchenogion eiddo, trigolion a busnesau lleol am bolisiau penodol ac esbonio pam mae ardal wedi'i dynodi, sut y gallant helpu i ddiogelu ei chymeriad a'i golwg a pha reolaethau ychwanegol a chyfleoedd ar gyfer cymorth a all ddeillio o'r penderfyniad i'w dynodi. Mae hyn hefyd yn gyfle i annog gwella ardaloedd cadwraeth drwy waith datblygu sensitif a phriodol.

Mae'n syniad da sicrhau bod trefniadau rheoli yn cynnig cyfleoedd i gymryd rhan mewn prosesau cynllunio a gwneud penderfyniadau a chyfrannu atynt, er enghraifft:

- sefydlu cysylltiadau a gweithio gyda rhanddeiliaid, gan gynnwys ymddiriedolaethau archeolegol Cymru, cynghorau cymuned a thref, cymdeithas gwasanaethau gwirfoddol y sir, cymdeithasau amwynderau a grwpiau lleol, gan gynnwys cymdeithasau dinesig, perchenogion, trigolion a busnesau lleol
- sefydlu grŵp cynghori ardal gadwraeth
- sefydlu cysylltiadau ag ysgolion a cholegau
- cynhyrchu gwybodaeth a chanllawiau hawdd eu deall mewn amrywiaeth o gyfryngau, gan gynnwys y rhyngwyd a chyfryngau cymdeithasol
- rhoi cyngor a hyrwyddo arfer da
- darparu hyfforddiant, er enghraifft, i aelodau'r cyngor, busnesau lleol, grwpiau cymunedol a thrigolion lleol ar bynciau megis sgiliau adeiladu traddodiadol
- dathlu treftadaeth leol, er enghraifft, drwy hyrwyddo mynediad drwy fenter Drysau Agored.

Bydd cynigion ar gyfer diogelu a gwella yn fwyaf effeithiol pan fydd holl adrannau'r cyngor yn deall pwysigrwydd dynodi ardaloedd cadwraeth ac yn cydweithio. Bydd hyn yn sicrhau bod pob penderfyniad ynghylch datblygu a phob newid arfaethedig yn cyfrannu at gynnal a gwella natur unigryw ardal leol, lle y bo'n bosibl. Argymhellir mabwysiadu dull tîm datblygu sy'n cydnabod cyfraniad adrannau eraill, megis yr adran briffyrdd a'r adran dai.

6. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Fframwaith Rheoleiddio \neg

Ni fwriedir i'r broses o ddynodi ardal gadwraeth atal newid, ond mae'n golygu y gellir ystyried pwysigrwydd ardal wrth wneud penderfyniadau ynghylch newid a datblygu.

Mae'r ddeddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol i bolisiau cynllunio lleol roi sylw arbennig i ba mor ddymunol yw diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, ond mae rhai rheolaethau rheoliadol hefyd.

Mae deddfwriaeth yn nodi bod gwaith dymchwel a hysbysebion yn ddarostyngedig i reolaethau cynllunio ac mae'n darparu ar gyfer diogelu coed. Ceir hefyd gyfyngiadau ar hawliau datblygu a ganiateir ar gyfer anheddau. Mae canllawiau cynllunio ar hawliau datblygu a ganiateir i ddeiliaid tai yn manylu ar hyn ac yn tynnu sylw at amgylchiadau lle mae angen cael caniatâd cynllunio ar gyfer gwaith datblygu mewn ardal gadwraeth.²⁰

6.1 Rheoli gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth \neg

Mae angen cael cydsyniad ardal gadwraeth i ddymchwel adeilad heb ei restru mewn ardal gadwraeth, er bod rhai eithriadau (gweler yr Atodiad).²¹ Dylai awdurdodau cynllunio lleol fod o blaid cadw adeiladau sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at gymeriad neu olwg ardal gadwraeth. Mewn achosion lle nad yw adeilad yn gwneud fawr ddim cyfraniad o'r fath, os o gwbl, fel arfer bydd angen i'r awdurdod gael gwybodaeth lawn am yr hyn a gynigir ar gyfer y safle ar ôl dymchwel yr adeilad. Ni ddylid rhoi cydsyniad i ddymchwel adeilad heb gynlluniau derbyniol a manwl ar gyfer aildefnyddio'r safleoedd, oni fydd ailddatblygu'r safle ynddo'i hun yn annymunol. Gall awdurdodau cynllunio lleol ystyried egwyddorion cyffredinol datblygiad arfaethedig, megis ei raddfa, ei faint a'i fâs, wrth benderfynu a ddylid rhoi cydsyniad i wneud gwaith dymchwel.

Yn y cyd-destun hwn, mae'r llysoedd wedi dyfarnu bod gwaith dymchwel yn gyfystyr â dymchwel adeilad fel ei fod yn cael ei ddinistrio'n gyfan gwbl neu o leiaf i raddau helaeth iawn.²² Felly, gallai cael gwared ar adeilad cyfan ac eithrio ei ffasâd hefyd fod yn gyfystyr â gwaith dymchwel.

Mae Gweinidogion Cymru wedi cyfarwyddo nad oes angen cael cydsyniad ardal gadwraeth ar gyfer rhai mathau o waith, megis dymchwel adeilad â chyfanswm cynnwys ciwbig nad yw'n fwy na 115 metr ciwbig neu ddymchwel nodwedd derfyn adeiledig sy'n llai na metr o uchder lle mae'n ffinio â phriffordd, dyfrffordd neu fan agored, neu sy'n llai na ddau fetr o uchder mewn unrhyw achos arall.²³ Golyga hyn na fydd llawer o fathau o waith sy'n cynnwys dinistrio adeiledd rhan o adeilad yn gyfystyr â gwaith dymchwel ac na fydd angen cael cydsyniad ardal gadwraeth ar eu cyfer.

Bydd gofyn cyflwyno datganiad o'r effaith ar dreftadaeth gyda cheisiadau am gydsyniad ardal gadwraeth. Dylai'r datganiad hwnnw esbonio pam mae dymchwel yn ddymunol neu'n angenrheidiol a dylai hefyd gynnwys asesiad o effaith y cynigion ar gymeriad neu olwg yr ardal.²⁴

6.2 Rheoli Hysbysebion mewn Ardaloedd Cadwraeth \neg

Un o ddibenion y system rheoli hysbysebion yw annog arddangos hysbysebion awyr agored sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at olwg amgylchedd deniadol.²⁵ Mae llawer o ardaloedd cadwraeth yn cynnwys adeiladau masnachol sy'n amrywio o siopau cornel bach i ganolfan fasnachol ffyniannus, felly gall hysbysebion awyr agored fod yn hanfodol i fywiogrwydd masnachol. Ymhlith y mathau o hysbysebion y mae angen cael cydsyniad cynllunio ar eu cyfer mae hysbysebion goleuedig ar safleoedd busnes a hysbysebion ar hysbysfyrddau o amgylch safleoedd datblygu.

Gall awdurdodau ddewis mabwysiadu polisiâu rheoli hysbysebion hefyd fel rhan o'u cynigion ar gyfer diogelu neu wella ardaloedd cadwraeth, er enghraifft, drwy ddynodi ardaloedd rheolaeth arbennig ar hysbysebion. Fodd bynnag, nid yw dynodi ardal gadwraeth o reidrwydd yn cyflawnhau ei diffinio fel ardal rheolaeth arbennig ar hysbysebion. Dylai awdurdodau cynllunio lleol ddefnyddio rheolaethau o'r fath yn hyblyg mewn ardaloedd cadwraeth i ddiogelu'r nodweddion hynny o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol a arweiniodd at ddynodi'r ardal gadwraeth.²⁶ Gall canllawiau dylunio hefyd helpu awdurdodau i annog dylunio hysbysebion addas.

6.3 Coed mewn Ardaloedd Cadwraeth \neg

Mae gan awdurdodau cynllunio lleol y pŵer i ddiogelu coed a choetiroedd drwy wneud Gorchmynion Diogelu Coed. At hynny, mae darpariaeth arbennig ar gyfer coed mewn ardaloedd cadwraeth nad ydynt yn destun Gorchmynion Diogelu Coed.²⁷ Mae'n ofynnol i unrhyw un sy'n bwriadu torri, blaendorri neu frigidorri coeden mewn ardal gadwraeth roi chwe wythnos o rybudd i'r awdurdod cynllunio lleol, pan all yr awdurdod cynllunio lleol benderfynu a ddylid gwarchod y goeden honno drwy wneud gorchmyn diogelu coed. Nid yw'r gofyniad hwn yn gymwys i goed sy'n llai na maint penodol,²⁸ na choed y profwyd eu bod wedi marw, yn marw neu'n beryglus.²⁹

6.4 Rheoli Datblygu \neg

Mae awdurdodau cynllunio lleol yn cyfrannu at y gwaith o reoli ardaloedd cadwraeth o ddydd i ddydd drwy eu dyletswydd i roi cyngor ar geisiadau cynllunio ar gyfer datblygiadau newydd, eu hystyried ac ymateb iddynt. Gan fod yn rhaid i awdurdodau cynllunio lleol anelu at warchod neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, dylent graffu ar geisiadau cynllunio yn ofalus gan gadw'r amcanion hyn mewn cof. Mae'n well ystyried ceisiadau cysylltiedig am gydsyniad ardal gadwraeth a chaniatâd cynllunio ar yr un pryd.

Mae trafodaethau cyn ymgeisio yn ofyniad statudol gyda cheisiadau cynllunio ar gyfer gwaith datblygu mawr.³⁰ Dylid hefyd annog eu cynnal yn benodol ar gyfer pob math o waith datblygu mewn ardaloedd cadwraeth ac, o dan rai amgylchiadau, bydd briffiau dylunio yn ddefnyddiol.

Bydd angen datganiadau dylunio a mynediad ar gyfer mathau penodol o ddatblygiadau mewn ardaloedd cadwraeth.³¹ Mae rhagor o wybodaeth am y gofynion hyn ar gael yn *Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru*.³²

7. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Polisiau a Chynlluniau Lleol ⇧

7.1 Cynlluniau Datblygu Lleol ⇧

Dylid rheoli ardaloedd cadwraeth yn weithredol, yn hytrach na dim ond eu rheoli'n adweithiol. Mae hyn yn cynnwys yr amgylchedd adeiledig a seilwaith gwyrdd. Mae gwaith rheoli cynaliadwy gweithredol yn helpu i ddiogelu cymeriad ardal a rheoli effaith newid.

Mae rheolaethau statudol yn gyfyngedig ac mae Deddf 1990 a chanllawiau cynllunio (*Polisi Cynllunio Cymru*,³³ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*³⁴) yn rhoi pwyslais penodol ar rôl gwaith cynllunio a rheoli cadarnhaol drwy bolisiau a chymau gweithredu lleol. Mae'n rhaid i'r rhain ymateb i werthoedd a gwendidau penodol ardaloedd unigol. Dylent hefyd ystyried yr adnoddau sydd eu hangen ar gyfer gwaith rheoli effeithiol.

Dylai polisiau cynlluniau datblygu lleol bob amser nodi'n glir y caiff cynigion datblygu eu barnu yn ôl eu heffaith ar gymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth, fel y nodir yn y ddogfen arfarnu a rheoli. Dylai polisiau fod yn lleol ac ymwneud ag ardal benodol, ac ni ddylent ddyblygu polisi cynllunio cenedlaethol na pholisiau cyffredinol ar reoli datblygu a nodir mewn cynlluniau datblygu lleol. Gallai polisiau ar gyfer ardaloedd cadwraeth gynnwys y canlynol:

- rheoli datblygu sy'n amharu ar gymeriad a lleoliad adeiladau o ddiddordeb lleol neu asedau hanesyddol eraill o ddiddordeb lleol arbennig
- cynllunio datblygiad nad yw'n amharu ar olygfeydd cyhoeddus presennol o ased lleol pwysig, golygfeydd stryd a thoeau
- hyrwyddo gwaith datblygu buddiol sy'n cynnwys aildddefnyddio neu adfer adeiladau gwag neu adfeiliedig neu adeiladau nas defnyddir ddigon neu dir gwag neu ddiffaith neu dir nas defnyddir ddigon
- hyrwyddo gwaith dylunio o safon uchel ar gyfer datblygiadau newydd ac wrth addasu adeiladau sy'n bodoli eisoes
- egwyddorion cyffredinol ar gyfer datblygiadau newydd a'r gwaith o'u tirlunio, a ddylai ystyried y graen trefol presennol gan gynnwys patrymau stryd, llinellau adeiladu, lled lleiniau, ffiniau, gorweddiad, graddfa, màs a chynnal golygfeydd cyhoeddus pwysig sy'n effeithio ar ased lleol pwysig
- egwyddorion cyffredinol ynglŷn ag atgyweirio, addasu ac ymestyn adeiladau hanesyddol
- strategaeth ar gyfer ymdrin ag olion archaeolegol.

7.2 Cyfarwyddiadau Erthygl 4 ⇐

Mae dynodi ardaloedd cadwraeth yn cyflwyno rhai cyfyngiadau ar hawliau datblygiad a ganiateir, gan gynnwys ar gyfer eiddo domestig.³⁵ O dan rai amgylchiadau, gall awdurdodau cynllunio lleol nodi bod angen defnyddio Cyfarwyddiadau Erthygl 4 sy'n cyflwyno gofyniad i gael caniatâd cynllunio. Mae hyn yn ei gwneud yn bosibl i effeithiau gwaith datblygu gael eu hystyried yn briodol a gall helpu i atal cymeriad rhag cael ei erydu. Er enghraifft, gellid defnyddio Cyfarwyddiadau Erthygl 4 er mwyn helpu i reoli newidiadau bach na fyddent yn cael fawr ddim effaith ar eu pen eu hunain ond a allai, gyda'i gilydd, effeithio ar olwg neu gymeriad ardal gadwraeth.

Mae Erthyglau 4(1) a 4(2) Gorchymyn Datblygu Cyffredinol a Ganiateir 1995³⁶ yn galluogi awdurdodau lleol i wneud cyfarwyddiadau sy'n dileu rhai hawliau datblygu a ganiateir mewn perthynas ag adeiladau penodol, gan gynnwys o fathau penodol o adeiladau neu ardaloedd penodol.

Mae Cyfarwyddiadau Erthygl 4(2) yn gymwys i adeiladau a strwythurau domestig, ond dim ond i'r rhannau hynny sy'n wynebu priffyrdd, dyfrffyrdd neu fannau agored. Gallant gael eu cadarnhau gan awdurdodau lleol ar ôl i'r cyfarwyddyd gael ei hysbysebu'n lleol ac ar ôl i hysbysiad gael ei gyflwyno i'r trigolion. Gallai cyfarwyddiadau o'r fath hefyd fod yn gymwys i'r gwaith o ddymchwel unrhyw giât, ffens, wal neu ddull amgáu arall, yn gyfan gwbl neu'n rhannol, a all fod yn gysylltiedig ag eiddo domestig.

Gellir defnyddio Cyfarwyddiadau Erthygl 4(1) i ddileu hawliau datblygu a ganiateir ar gyfer y rhan fwyaf o fathau o dir ac adeilad,³⁷ ond mae angen iddynt gael eu cymeradwyo gan Weinidogion Cymru.

Dylai'r arfarniad o'r ardal gadwraeth ddarparu sail dystiolaeth gadarn ar gyfer asesu'r angen am gyfarwyddiadau Erthygl 4 a'u cwmpas. Dylai cyfarwyddiadau o'r fath bob amser gael eu targedu'n ofalus a'u cyfiawnhau'n llawn. Gallant fod yn briodol i wneud y canlynol:

- diogelu nodweddion gwreiddiol, megis gorffeniadau waliau allanol (er enghraifft, rendrau hanesyddol neu waith cerrig), ffenestri a drysau unigryw, simneiau, waliau gardd a rheiliau
- rheoli estyniadau neu adeiladau newydd o fewn y cwrtil
- rheoli mathau penodol o waith datblygu a all fod yn ddymunol fel arfer (paentio'r tu allan i adeiladau neu newid waliau terfyn, er enghraifft)
- canolbwyntio ar ardaloedd penodol neu hyd yn oed adeiladau penodol
- atgyfnerthu cymeriad a chynllun manau agored.

Pan fo Cyfarwyddiadau Erthygl 4 ar waith mewn ardal gadwraeth ac yn cael eu hategu gan ganllawiau awdurdod cynllunio lleol ar waith rheoli priodol, gallant atal cynigion ar gyfer gwaith datblygu amhriodol rhag cael eu cyflwyno. Gallai hyn yn ei dro annog gwaith atgyweirio ac adnewyddu 'tebyg am debyg' nad yw'n ofynnol gwneud cais am ganiatâd cynllunio ar ei gyfer fel arfer.

7.3 Gwybodaeth a Chanllawiau ⇸

Efallai y bydd y cynllun rheoli yn nodi bod angen canllawiau manwl, er enghraifft fel:

- canllawiau dylunio pwnc-benodol, megis y math o ffin, ffrytiadau siopau, dodrefn stryd, manylion pensaernïol neu ddatblygiadau newydd
- egwyddorion ar gyfer atgyweirio a chynnal a chadw, er enghraifft, atgyweirio ffenestri traddodiadol
- mynd i'r afael ag annibendod stryd
- defnyddio deunyddiau traddodiadol
- briffiau datblygu ar gyfer safleoedd penodol
- cynnal a chadw adeiladau.

Rhoddir mwy o bwys ar ganllawiau os cânt eu mabwysiadu fel canllawiau cynllunio atodol.

Efallai y bydd cyfle i awdurdodau cynllunio lleol gydweithio er mwyn llunio rhai canllawiau cyffredinol.

7.4 Cyfleoedd i Lunio Rhestrau Lleol ⇸

Gall rhestrau lleol fod yn ddull defnyddiol arall o reoli newid mewn ardaloedd cadwraeth.

Yn ystod y broses o arfamu'r ardal gadwraeth, efallai y bydd awdurdodau cynllunio lleol yn nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig sy'n gwarchod neu'n gwella cymeriad lleol. Gall awdurdodau cynllunio lleol ddewis datblygu a chadw rhestrau lleol o asedau o'r fath. Os ydynt yn cadw rhestrau lleol, mae'n rhaid iddynt gynnwys polisiâu ar gyfer eu cadw a'u gwella yn y cynllun datblygu lleol.³⁸ Mae'n rhaid cynnwys rhestrau lleol yn y cofnod amgylchedd hanesyddol lleol.³⁹

7.5 Gorfodi ⇸

Mae gan weithgarwch gorfodi rôl allweddol i'w chwarae o ran gwarchod adeiladau rhestredig. Dylai awdurdodau cynllunio lleol ystyried dull gweithredu mwy rhagweithiol sy'n cael ei lywio gan waith monitro rheolaidd (gweler adran 9). Bydd ymagwedd gadarnhaol a gweithredol at waith gorfodi yn helpu i leihau nifer yr achosion o dorri rheoliadau a sicrhau gwelliannau parhaol mewn ansawdd amgylcheddol. Ym mhob achos, dylid cynnal trafodaethau yn gyntaf â'r perchennog neu'r deiliad, a all arwain at gyfaddawd sy'n golygu na fydd angen cymryd camau.

8. Rheoli Ardaloedd Cadwraeth: Gwella ⇐

Dylai cynigion ar gyfer gwella fynd i'r afael â materion a nodwyd yn yr arfarniad ac ymateb i nodweddion yr ardal dan sylw. Mae angen iddynt gynnwys amcanion clir a rhaglen weithredu realistig.

8.1 Adfywio ⇐

Gall ardaloedd hanesyddol fod yn ffocws pwysig i adfywio cymunedol. Gall eu cymeriad unigryw fod yn ased sy'n hybu bywiogrwydd economaidd, cymdeithasol a diwylliannol, yn ennyn hyder y gymuned ac yn creu ymdeimlad o berthyn. Fodd bynnag, mae llawer o ardaloedd hanesyddol wedi dioddef o weithgarwch economaidd sy'n dirywio; er enghraifft, hen ardaloedd diwydiannol neu fasnachol trefi mawr, sy'n arwain at adeiladau nas defnyddir ddigon a lefelau isel o fuddsoddiad. O dan yr amgylchiadau hyn, efallai y bydd angen camau gweithredu wedi'u targedu er mwyn rhyddhau potensial a sicrhau manteision ehangach.

Mae rhaglen Treftadaeth Treflun Cronfa Dreftadaeth y Loteri yn helpu cymunedau i wella amgylchedd hanesyddol adeiledig ardaloedd cadwraeth y mae angen buddsoddi ynddynt. Mae Treftadaeth Treflun yn canolbwyntio ar adfywio ardaloedd cadwraeth sy'n wynebu problemau economaidd neu gymdeithasol drwy roi cymorth ariannol i wneud gwaith atgyweirio, adfer manylion pensaernïol, aildddefnyddio arwynebedd llawr gwag, llenwi safleoedd bwlch a gwella tir y cyhoedd.⁴⁰

Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn cefnogi gweithgarwch mewn ardaloedd cadwraeth pan fo'n rhan o ymrwymiad ehangach i adfywio. Mae'n cydnabod y rôl y mae'r amgylchedd hanesyddol yn ei chwarae o ran sicrhau manteision cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol i gymunedau yng Nghymru, sy'n creu ymdeimlad o le a natur unigryw leol ac yn cefnogi sgiliau gwerthfawr. Gall buddsoddiad drwy fentrau adfywio roi ystyr a pherthnasedd newydd i asedau hanesyddol, gan ddod â bywyd newydd i adeiladau ac ardaloedd nas defnyddir ac nas gwerthfawrogiir ddigon.

Mae arian o ffynonellau eraill hefyd wedi'i ddefnyddio'n effeithiol mewn ardaloedd cadwraeth, megis adnewyddu tai.

8.2 Targedau Adeiladau sydd mewn Perygl ⇐

Sicrhau bod adeiladau yn parhau i gael eu defnyddio a'u hatgyweirio yw conglaen gwaith rheoli ardaloedd cadwraeth llwyddiannus. Mae adeiladau wedi'u hesgeuluso ac adeiladau nas defnyddir ddigon yn amharu ar fywiogrwydd ac atyniad ardaloedd cadwraeth. Mae'n arfer da i awdurdodau cynllunio lleol ddatblygu cynlluniau gweithredu lleol i dargedu'r adeiladau hyn a gweithio gyda'u perchenogion, lle y bo'n bosibl, er mwyn eu hannog i'w cynnal a'u cadw, eu hatgyweirio a'u haildddefnyddio, lle y bo'n briodol. Os bydd angen, dylai awdurdodau cynllunio lleol fod yn barod i ddefnyddio hysbysiadau gwaith brys a hysbysiadau atgyweirio er mwyn gorchymyn gwaith atgyweirio a helpu i sicrhau dyfodol gwell i adeiladau rhestredig sydd mewn perygl.⁴¹

Gellir gwneud gwaith brys ar unrhyw adeilad rhestredig ar yr amod na fydd yn amharu'n afresymol ar y defnydd preswyl a wneir ohono.⁴² O dan amgylchiadau penodol, gellir cyflwyno hysbysiadau hefyd ar adeiladau heb eu rhestru mewn ardaloedd cadwraeth.⁴³ Mae hysbysiadau atgyweirio ond yn gymwys i adeiladau rhestredig.⁴⁴ Gall pob un o'r dulliau hyn fod yn effeithiol iawn wrth sicrhau dyfodol adeiladau hanesyddol sydd mewn perygl mewn ardaloedd cadwraeth.

8.3 Gwelliannau Amgylcheddol ⇨

Adran 215 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990⁴⁵ yw un o'r dulliau mwyaf effeithiol i helpu awdurdodau cynllunio lleol wneud gwelliannau amgylcheddol. Mae'n rhoi pwerau i'r awdurdodau fynnu y caiff problemau gyda thir wedi'i esgeuluso eu datrys pan fydd cyflwr y tir hwnnw yn amharu ar amwynder yr ardal. O dan yr amgylchiadau hyn, gall awdurdod cynllunio lleol gyflwyno hysbysiad i'r perchennog yn mynnu bod y sefyllfa yn cael ei datrys. Gellir cymryd camau o dan adran 215 yn erbyn tir ac adeiladau. Mae hon yn ddarpariaeth ddefnyddiol sydd ar gael i awdurdodau cynllunio lleol ar gyfer cynnal a gwella ansawdd yr amgylchedd, helpu i fynd i'r afael ag adeiladau adfeilledig a thir diffaith a sicrhau y parheir i wneud defnydd cynhyrchiol o dir. Mae'n fwyaf defnyddiol pan gaiff ei chyfuno â mesurau rhagweithiol megis strategaethau cartrefi gwag, briffiau datblygu a rhaglenni ariannu, yn ogystal ag â dulliau gorfodi adweithiol a gwaith rheoli datblygu eraill.

Gall awdurdodau lleol wneud cyfraniad pwysig at ansawdd ardaloedd cadwraeth drwy'r ffordd y maent yn rheoli tir y cyhoedd, gan gynnwys gwrychoedd, ymylon a dodrefn stryd. Gall gweithgarwch rheoli priffyrdd, yn enwedig gweithgarwch rheoli traffig, hefyd gael effaith gadarnhaol. Bydd cwmnïau cyfleustodau hefyd yn bartneriaid allweddol.

Gall yr elfennau hyn gynnwys y canlynol:

- cael gwared ag annibendod
- integreiddio arwyddion a dodrefn stryd yng nghynllun cyffredinol strydoedd
- cadw dodrefn stryd hanesyddol
- symud gwifrau a pholion uwchben
- cynlluniau goleuadau ac arwyddion sensitif
- mesurau arafu traffig priodol a sefydlu rhwydweithiau cerdded
- plannu coed ac elfennau eraill o seilwaith gwyrdd i ddisodli rhai sy'n bodoli eisoes a/neu eu hatgyfnerthu

8.4 Coed a Mannau Agored ⇨

Mae coed yn elfennau pwysig o gymeriad ac amwynder llawer o ardaloedd cadwraeth ac — ochr yn ochr â manau agored gwyrdd, gan gynnwys gerddi preifat — mae ganddynt rôl werthfawr i'w chwarae mewn gwasanaethau ecosystemau. Er mwyn ategu'r rheolaethau dros goed mewn ardaloedd cadwraeth, mae'n syniad da i awdurdod cynllunio lleol ddatblygu polisiau lleol penodol ar gyfer diogelu a rheoli coed ac elfennau eraill o'r amgylchedd naturiol, megis gwrychoedd ac ymylon.

Gallai strategaeth ar gyfer coed gynnwys asesu eu gwerth o ran amwynder a bioamrywiaeth a'u cyfraniad at wasanaethau ecosystemau cyn bod pwysau i'w symud. Gellid integreiddio'r gwaith o ddiogelu a rheoli coed a mannau agored mewn strategaeth seilwaith gwyrdd. Mae potensial ar gyfer cydweithredu rhwng awdurdodau lleol cyfagos yn ogystal â chyfle i awdurdodau lleol weithio gyda sefydliadau partner, gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru a grwpiau lleol, wrth ddatblygu polisiau lleol a'u rhoi ar waith. Mae'n bwysig codi ymwybyddiaeth o fanteision sylweddol coed a'u cyfleu.⁴⁶

9. Monitro ac Adolygu ↗

Er bod deddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdodau cynllunio lleol adolygu ardaloedd cadwraeth presennol 'o bryd i'w gilydd', derbynnir yn gyffredinol mai'r arfer gorau yw cynnal adolygiad rhwng pump a deng mlynedd.⁴⁷ Gallai adolygiad arwain at ddiwygiadau i arfamiad presennol er mwyn ystyried newidiadau a chadarnhau neu ailddiffinio diddordeb arbennig a materion hanfodol. Mae'r adolygiad yn debygol o nodi argymhellion newydd ac adolygu'r strategaeth reoli. Mae'n arfer da cynnal ymgynghoriad cyhoeddus fel rhan o'r broses adolygu.

Dylid ailasesu ffiniau ardaloedd cadwraeth hefyd a'u haddasu lle y bo angen. Tynnwyd ffiniau llawer o ardaloedd cadwraeth cynnar yn dynn iawn ac nid oeddent bob amser yn cydnabod cyfraniad cyfnodau datblygu diweddarach at gymeriad lle na gwerth patrymau lleiniau hanesyddol.

Mae monitro newid yn hanfodol i allu gwerthuso effaith dynodi ardal gadwraeth a llwyddiant strategaethau rheoli o ran diogelu neu wella cymeriad neu olwg ardaloedd cadwraeth. Mae'r mathau o newid sy'n amharu ar gymeriad a diddordeb arbennig yn cynnwys colli nodweddion traddodiadol, megis ffenestri, simneiau a ffiniau, a chyflwyno deunyddiau anghydnaws, megis rendrau modern a ffenestri plastig. Gall newidiadau bach a thameidiog cronol fod yn arbennig o niweidiol. Gall rhai newidiadau gael effaith gadarnhaol — yn amrywio o ddatblygiadau newydd addas ar safleoedd bwlch, i adnewyddu ac aildddefnyddio adeiladau sydd mewn perygl mewn ffordd briodol a chynlluniau gwella, ac i waith atgyweirio cydnaws. Gellid monitro newidiadau i nifer y coed a mannau agored hefyd. Mae'n ddefnyddiol cynnwys newidiadau cadarnhaol, niwtral a negyddol yng nghwmpas unrhyw adolygiad.

Mae gwaith monitro ac adolygu rheolaidd yn meithrin dealltwriaeth glir o fygythiadau parhaus, effeithiolrwydd rheolaethau cynllunio a'r angen am fesurau ychwanegol (megis Cyfarwyddiadau Erthygl 4(2)) neu weithgarwch gorfodi, yr angen am ganllawiau a hyd yn oed yr angen i ddad-ddynodi ardal neu newid ffiniau, o bosibl.

Mae'r llinell sylfaen ar gyfer adolygiadau cyfnodol yn arolwg ffotograffig llawn sy'n cofnodi adeiladau o'r stryd, yn ogystal ag elfennau eraill o gymeriad, gan gynnwys coed, gerddi, ffiniau a golygfeydd. Mae lle i gynnwys grwpiau lleol yn y gwaith hwn.

Atodiad ⇧

Cydsyniad i wneud gwaith Dymchwel mewn Ardaloedd Cadwraeth ⇧

Mae dynodi ardaloedd cadwraeth yn cyflwyno rheolaeth dros y gwaith o ddymchwel y rhan fwyaf o'r adeiladau mewn ardaloedd cadwraeth. Mae rhai eithriadau, gan gynnwys adeiladau rhestredig, adeiladau a warchodir gan ddeddfwriaeth henebion ac adeiladau eglwysig a ddefnyddir at ddibenion eglwysig.⁴⁸ Mae Gweinidogion Cymru hefyd wedi cyfarwyddo bod y canlynol wedi'u heithrio:⁴⁹

- Unrhyw adeilad â chyfanswm cynnwys ciwbig nad yw'n fwy na 115 o fetrau ciwbig (a bennir gan fesuriadau allanol) neu unrhyw ran o adeilad o'r fath, heblaw am garreg fedd a osodwyd cyn 1925.
- Unrhyw gatiâu, wal, ffens neu reilen sy'n llai na metr o uchder lle mae'n ffinio â phriffordd (gan gynnwys llwybr troed cyhoeddus neu lwybr ceffylau), dyfrffordd neu fan agored, neu sy'n llai na 2 fetr o uchder mewn unrhyw achos arall.
- Unrhyw adeilad a godwyd ers 1 Ionawr 1914 ac a ddefnyddir, neu a ddefnyddiwyd ddiwethaf, at ddibenion amaethyddiaeth neu goedwigaeth.
- Unrhyw adeilad y mae'n ofynnol ei ddymchwel yn rhinwedd unrhyw ddarpariaeth mewn cytundeb a wneir o dan adran 102 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.⁵⁰
- Unrhyw adeilad y mae'n ofynnol ei ddymchwel yn rhinwedd unrhyw ddarpariaeth mewn cytundeb a wneir o dan adran 106 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeilad yr oedd darpariaethau gorchymyn gorfodi a gyflwynwyd o dan adran 172 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990 neu adrannau 38 neu 46 o Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990⁵¹ yn ei gwneud yn ofynnol i'w ddymchwel, yn gyfan gwbl neu'n rhannol, sut bynnag y'u mynegwyd.
- Unrhyw adeiladau y mae'n ofynnol eu dymchwel yn rhinwedd un o amodau caniatâd cynllunio a roddir o dan adran 70 neu adran 177(1) o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeilad y mae'n ofynnol ei ddymchwel yn rhinwedd unrhyw ddarpariaeth mewn cytundeb a wneir o dan adran 215 o Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990.
- Unrhyw adeilad a nodir mewn gorchymyn clirio gweithredol a wneir o dan ran IX o Ddeddf Tai 1985⁵² neu y mae gorchymyn dymchwel a wneir o dan ran II o'r Ddeddf honno yn gymwys iddo.
- Unrhyw adeilad a brynwyd gan awdurdod lleol drwy gytundeb lle mae rhan IX o Ddeddf Tai 1985 yn gymwys i'r adeilad hwnnw.
- Adeilad afraid (o fewn ystyr Mesur Bugeiliaeth a Chenhadu 2011⁵³) neu ran o adeilad o'r fath lle mae'r adeilad yn cael ei ddymchwel yn unol â chynllun bugeiliaeth neu afreidrwydd (o fewn ystyr y Mesur hwnnw).

Cyfeiriadau ↗

- 1 *Polisi Cynllunio Cymru* (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol ↗
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
- 2 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol* ↗
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
- 3 Cadw yw gwasanaeth amgylchedd hanesyddol Llywodraeth Cymru; *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy*, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011 ↗
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/conservation/conservationprinciples/?skip=1&lang=cy>
- 4 *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy*, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011 ↗
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/conservation/conservationprinciples/?skip=1&lang=cy>
- 5 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adrannau 69–72 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/9/part/II/crossheading/designation>
- 6 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/2/contents/enacted/welsh>
- 7 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/contents>
- 8 *Polisi Cynllunio Cymru* (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 6.5.20–6.5.21 ↗
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
- 9 *Dyfodol ein Gorffennol: Ymgynghoriad ar gynigion ar gyfer amgylchedd hanesyddol Cymru*, Llywodraeth Cymru, 2013 ↗
- 10 *Rheoli Nodweddion Hanesyddol yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 ↗
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>
- 11 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adrannau 70(8); mae deddfwriaeth hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i hysbysiad gael ei roi yn y *London Gazette*. ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/section/70>
- 12 Deddf Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016, adran 35 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2016/4/section/35/enacted/welsh>
- 13 Cynhelir cofnodion amgylchedd hanesyddol lleol gan ymddiriedolaethau archeolegol Cymru (gweler Cysylltiadau) ↗
- 14 *Cofnodion Amgylchedd Hanesyddol yng Nghymru: Llundain a Defnyddio* (Canllawiau Statudol), adran 4.3, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 ↗
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/records/v1/historicenvironmentrecords/?lang=cy>

- 15 Esbonnir egwyddorion treftadaeth yn *Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy*, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011 ↯
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/conservation/conservationprinciples/?skip=1&lang=cy>
- 16 Deddf yr Amgylchedd Naturiol a Chymunedau Gwledig 2006 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/2006/16/contents>
- 17 *Polisi Cynllunio Cymru* (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 6.5.19–6.5.24 ↯
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
- 18 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, paragraffau 6.1–6.11 ↯
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/?skip=1&lang=cy>
- 19 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 71(2) ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/part/II>
- 20 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Datblygu Cyffredinol a Ganiateir) 1995 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/1995/418/contents/made>
- 21 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 75 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/part/III/crossheading/control-of-demolition>
- 22 Shimizu (UK) Ltd v. Westminster Council (1997) 1 All E. R. 481 ↯
- 23 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 75(2) ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/part/III/crossheading/control-of-demolition>
Cyfarwyddydau
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/policy/historicenvironmentpolicy/?lang=cy>
- 24 Rheoliadau Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) (Cymru) 2012 fel y'i diwygiwyd gan Reoliadau Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) (Cymru) (Diwygio Rhif 2) 2017 ↯
Asesiad o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>
- 25 Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adrannau 220–224 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/part/VIII/chapter/III>
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 6.8–6.9
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/?skip=1&lang=cy>
- 26 Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Rheoli Hysbysebion) 1992, 19 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/1992/666/regulation/19/made>
Nodyn Cyngor Technegol 7: Rheoli Hysbysebion Awyr Agored, para. 17
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/tan7/?skip=1&lang=cy>
- 27 Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adrannau 211–214 ↯
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/part/VIII/chapter/II/crossheading/trees-in-conservation-areas>
Nodyn Cyngor Technegol 10: Gorchymynion Diogelu Coed, Llywodraeth Cymru, 1997
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/tan10/?skip=1&lang=cy>
Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol, paragraffau 6.15–6.16
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/?skip=1&lang=cy>

- 28 Coed â boncyff nad yw'n fwy na 75mm ar ei draws pan y'i mesurir ar uchder o 1.5m, neu 100m ar ei draws os ydynt yn cael eu teneuo er mwyn helpu coed eraill i dyfu. ↪
- 29 Rheoliadau Cynllunio Gwlad a Thref (Coed) 1999 ↪
<http://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/1999/1892/made>
Coed wedi'u Gwarchod — Canllaw i'r Drefn Cadw Coed, Llywodraeth Cymru, 2013
<http://gov.wales/topics/planning/policy/guidanceandleaflets/tpoguide/?skip=1&lang=cy>
- 30 Mae'n rhaid i ddatblygwyr ymgynghori â Cadw cyn cyflwyno ceisiadau cynllunio penodol ar gyfer gwaith datblygu mawr: gweler erthygl 2D yng Ngorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012 ↪
<http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2012/801/article/2/made/welsh>
fel y'i mewnosodwyd gan erthygl 4 o Orchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (Diwygio) 2016
<http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/59/article/4/made/welsh>
Y Llawlyfr Rheoli Datblygu, adran 6
<http://gov.wales/topics/planning/policy/development-management-manual/development-management-manual-without-annexes/?skip=1&lang=cy>
- 31 Darparu un tŷ annedd neu fwy neu ddarparu adeilad neu adeiladau lle mae'r arwynebedd llawr a grëir gan y datblygiad yn cyfateb i 100 metr sgwâr neu fwy; erthygl 7 o Orchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) 2012/801 ↪
<http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2012/801/contents/made/welsh>
fel y'i diwygiwyd gan erthygl 9 o Orchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Gweithdrefn Rheoli Datblygu) (Cymru) (Diwygio) 2016
<http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2016/59/article/9/made/welsh>
- 32 *Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru* ↪
<http://gov.wales/topics/planning/policy/?lang=cy>
- 33 *Polisi Cynllunio Cymru* (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol ↪
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
- 34 *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol* ↪
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/?lang=cy>
- 35 *Hawliau Datblygu a Ganiateir i Ddeiliaid Tai* ↪
<http://gov.wales/topics/planning/policy/guidanceandleaflets/householder-permitted-development-rights/?skip=1&lang=cy>
- 36 Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Datblygu Cyffredinol a Ganiateir) 1995 ↪
<http://www.legislation.gov.uk/cy/uksi/1995/418/contents/made>
- 37 Ni ellir defnyddio Cyfarwyddydau Erthygl 4(1) i ddileu rhai hawliau datblygu a ganiateir sy'n ymwneud â chwilio am fwynau neu symud deunydd o ddyddodion gwaith mwyn ond, yn y rhan fwyaf o achosion, mae'r mathau hyn o ddefnydd tir yn annhebygol o fod yn gymwys i ardal gadwraeth. ↪

- 38 *Polisi Cynllunio Cymru* (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 6.4.11 ↗
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>
Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>
- 39 Deddf Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016, adran 35 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2016/4/section/35/enacted/welsh>
- 40 Cronfa Dreftadaeth y Loteri Treftadaeth Treflun ↗
<https://cymraeg.hlf.org.uk/looking-funding/our-grant-programmes/treftadaeth-treflun>
- 41 *Rheoli Adeiladau Rhestredig sydd mewn Perygl yng Nghymru*, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017 ↗
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>
- 42 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 54(4A) ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/section/54>
- 43 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 76 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/section/76>
- 44 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 48 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/section/48>
- 45 Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adran 215 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/section/215>
- 46 Er mwyn cael rhagor o wybodaeth ac arfer da am weithio gyda choed mewn ardaloedd trefol cysylltwch â Cyfoeth Naturiol Cymru ↗
<http://www.naturalresources.wales/?lang=cy>
- 47 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 69(2) ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/section/69>
- 48 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adran 75 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/part/II>
- 49 Deddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, adrannau 74–75(2) ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/part/II>
Cyfarwyddydau
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/policy/historicenvironmentpolicy/?skip=1&lang=cy>
- 50 Ddeddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/8/contents>
- 51 Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1990/9/contents>
- 52 Ddeddf Tai 1985 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/1985/68/contents>
- 53 Mesur Bugeiliaeth a Chenhadu 2011 ↗
<http://www.legislation.gov.uk/cy/ukcm/2011/3/contents/enacted>

Rhagor o Wybodaeth ↗

Polisi a Chanllawiau Cynllunio ↗

Polisi Cynllunio Cymru (Argraffiad 9), Llywodraeth Cymru
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=1&lang=cy>

Polisi Cynllunio Cymru (Argraffiad 9), Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=&lang=cy>

Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio
<http://gov.wales/topics/planning/policy/tans/tan12/?skip=1&lang=cy>

Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol
<http://gov.wales/topics/planning/policy/ppw/?skip=&lang=cy>

Datganiadau Dylunio a Mynediad yng Nghymru
<http://gov.wales/topics/planning/policy/?lang=cy>

Canllawiau ar Reoli Datblygu

Llawlyfr Rheoli Datblygu
<http://gov.wales/topics/planning/policy/development-management-manual/development-management-manual-without-annexes/?skip=1&lang=cy>

Hawliau Datblygu a Ganiateir i Ddeiliaid Tai
<http://gov.wales/topics/planning/policy/guidanceandleaflets/householder-permitted-development-rights/?skip=1&lang=cy>

Canllawiau Arferion Gorau ↗

Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/conservation/conservationprinciples/?skip=1&lang=cy>

Asesiad o'r Effaith ar Dreftadaeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>

Rheoli Newid i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>

Rheoli Nodweddion Hanesyddol yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>

Rheoli Adeiladau Rhestredig sydd mewn Perygl yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>

Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, 2017
<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/publications/?skip=1&lang=cy>

Gwybodaeth Arall ↗

BS7913 Guide to the Conservation of Historic Buildings

<http://shop.bsigroup.com/ProductDetail/?pid=000000000030248522>

Exploring your Town: a Manual and Toolkit, Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru, 2013

Comisiwn Dylunio Cymru

<http://dcfw.org/>

Shape my Town Toolkit

<http://www.shapemytown.org/about-1>

Sefydliad Cadwraeth Adeiladau Hanesyddol

www.ihbc.org.uk/

Cynnal a Chadw!

<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/help-advice-and-grants/lookingafteryourproperty/maintenancematters/?skip=1&lang=cy>

Gwybodaeth Hanesyddol ↗

Archifau Cymru — catalog ar-lein sy'n eich galluogi i chwilio am wybodaeth mewn mwy na 7,000 o gasgliadau o gofnodion hanesyddol a ddelir gan 21 o archifau yng Nghymru.

<https://archifau.cymru/>

Archwilio — mae'n darparu mynediad ar-lein i'r cyhoedd at y cofnodion am amgylchedd hanesyddol ardal pob awdurdod lleol yng Nghymru. Mae Archwilio yn cael ei gynnal gan ymddiriedolaethau archaeolegol Cymru ac yn cael eu hategu â gwybodaeth bellach sydd gan yr ymddiriedolaethau hynny.

www.archwilio.org.uk

Cof Cymru — Cofnod ar-lein Cadw o asedau hanesyddol cenedlaethol Cymru, sy'n cynnwys adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig, llongddrylliadau gwarchoddedig, Safleoedd Treftadaeth y Byd a thirweddau hanesyddol cofrestredig. Bydd parciau a gerddi hanesyddol cofrestredig yn cael eu cynnwys yn Cof Cymru yn ystod 2018.

<http://cadw.gov.wales/historicenvironment/records/v1/cof-cymru/?skip=1&lang=cy>

Coflein — y catalog ar-lein ar gyfer Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru, y casgliad cenedlaethol o wybodaeth am amgylchedd hanesyddol Cymru.

<http://www.coflein.gov.uk/cy/>

Cynefin — adnodd ar-lein i ymchwilio i fapiau'r degwm a'u mynegeion yng Nghymru

<http://cynefin.archiveswales.org.uk/cy/>

Cymru Hanesyddol — porth ar-lein at gofnodion cenedlaethol a rhanbarthol o'r amgylchedd hanesyddol

www.cymruhanesyddol.gov.uk

LANDMAP — Yr adnodd tirwedd sylfaenol ar-lein a gynhelir gan Cyfoeth Naturiol Cymru. Cyhoeddir setiau data LANDMAP hefyd i'w lawrlwytho i'w defnyddio mewn system gwybodaeth ddaearyddol (GIS) ar

<http://lle.gov.wales/Catalogue?text=landmapng%3dcy&lang=cy>

Cyfoeth Naturiol Cymru (2016) Methodoleg LANDMAP: Canllawiau i Gymru.

Tirwedd Hanesyddol

Cyfoeth Naturiol Cymru (2016) Methodoleg LANDMAP: Canllawiau i Gymru.

Tirwedd Diwylliannol

Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru — mae'n rhestru'r amryfal ffurfiau a sillafiadau a ddefnyddir ar gyfer enwau nodweddion topograffig, cymunedau, tramwyfeydd, strwythurau ac agweddau eraill ar y dirwedd a gofnodwyd mewn ffynonellau sy'n rhagflaenu'r Rhyfel Byd Cyntaf.

<https://enwaulleoeddhanesyddol.cbhc.gov.uk/>

Llyfrgell Genedlaethol Cymru

https://www.llgc.org.uk/cy/?no_cache=1

Cysylltiadau ↗

Llywodraeth Cymru

Y Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol (Cadw)
Plas Carew, Uned 5/7 Cefn Coed, Parc Nantgarw, Caerdydd CF15 7QQ
Ffôn. 03000 256000
cadw@cymru.gsi.gov.uk
gov.wales/cadw

Yr Arolygiaeth Gynllunio

Adeiladau'r Goron, Parc Cathays, Caerdydd CF10 3NP
Ffôn. 029 2082 3866
wales@pins.gsi.gov.uk
<http://planninginspectorate.gov.wales/?skip=1&lang=cy>

Awdurdodau Cynllunio Lleol

Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth a chynllunio awdurdodau cynllunio lleol drwy wefan yr awdurdod lleol perthnasol.

Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru

Ffordd Penglais, Aberystwyth, Ceredigion, SY23 3BU
Ffôn. 01970 621200
nmr.wales@rcahmw.gov
<https://cbhc.gov.uk/hafan/>

Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru

nmr.wales@rcahmw.gov
<http://www.coflein.gov.uk/cy/>

Ymddiriedolaethau Archaeolegol Cymru

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Clwyd-Powys
41 Stryd Lydan, Y Trallwng SY21 7RR
Ffôn. 01938 553670
trust@cpat.org.uk
http://www.cpat.org.uk/w_index.htm

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed

The Corner House, 6 Stryd Caerfyrddin, Llandeilo SA19 6AE
Ffôn. 01558 823121
info@dyfedarchaeology.org.uk
www.dyfedarchaeology.org.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Morgannwg Gwent

Heathfield House, Heathfield, Abertawe SA1 6EL
Ffôn. 01792 655208
enquiries@ggat.org.uk
http://www.ggat.org.uk/index_cym.html

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd
Craig Beuno, Ffordd y Garth, Bangor LL57 2RT
Ffôn. 01248 352535
gat@heneb.co.uk
www.heneb.co.uk

Cronfa Dreftadaeth y Loteri

<https://cymraeg.hlf.org.uk/>

Cyfoeth Naturiol Cymru

d/o Canolfan Gofal Cwsmeriaid
Tŷ Cambria, 29 Heol Casnewydd, Caerdydd, CF24 0TP
Ffôn. 0300 065 3000
ymholiadau@cyfoethnaturiolcymru.gov.uk
<http://naturalresources.wales/?lang=cy>

Am wybodaeth lefel uchel am y canlynol:

- Dynodiadau cadwraeth natur a all effeithio ar yr ardal gadwraeth
- Rhywogaethau a warchodir
- Cymeriad tirwedd a all fod yn lleoliad pwysig i ardaloedd cadwraeth
- Gwybodaeth a chanllawiau am goed trefol.

Cymdeithasau Amwynder

Y Cyngor Archaeoleg Brydeinig
<http://new.archaeologyuk.org/>

Y Gymdeithas Henebion
<http://ancientmonumentsociety.org.uk/>

Y Gymdeithas Gwarchod Adeiladau Hynafol
www.spab.org.uk/

Y Grŵp Sioraidd
www.georgiangroup.org.uk

Cymdeithas Oes Fictoria
www.victoriansociety.org.uk

Cymdeithas yr Ugeinfed Ganrif
www.c20society.org.uk

Yr Ymddiriedolaeth Theatrau
<http://www.theatretrust.org.uk/>

Ymddiriedolaeth Gerddi Hanesyddol Cymru
<http://www.whgt.org.uk/>

Dolenni o'r ddogfen hon

Lle mae'r ddogfen hon yn cynnwys dolenni i wefannau ac adnoddau eraill a ddarperir gan drydydd partion, darperir y dolenni hyn er gwybodaeth i chi yn unig. Ni ddylid ystyried bod rhestru dolenni yn gymeradwyaeth o unrhyw fath. Nid oes gan Cadw reolaeth dros gynnwys nac argaeledd tudalennau y ceir dolenni iddynt ac nid ydym yn derbyn unrhyw gyfrifoldeb amdanynt nac am unrhyw golled neu niwed a allai ddeillio o'ch defnydd ohonynt.